

УДК 378

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-1\(15\)-141-150](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-1(15)-141-150)

Дудіна Оксана Валеріївна кандидат педагогічних наук, викладач кафедри гуманітарних дисциплін №1, Донецький національний медичний університет, м. Кропивницький, <https://orcid.org/0000-0003-0405-5837>

Габорець Ольга Андріївна доктор філософії, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки, Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький, <https://orcid.org/0000-0001-7791-6795>

Лунгол Ольга Миколаївна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки, Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький, <https://orcid.org/0000-0001-8128-0072>

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ ДО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. Невпинний розвиток новітніх технологій активізує до необхідності модернізації системи вищої освіти й як результат виникає гостра проблема у пошуках нових шляхів підвищення якості підготовки майбутніх фахівців та наявності в студентів внутрішньої мотивації до постійного вдосконалення своїх професійних якостей, тобто потреби у самовдосконаленні засобами інформаційних технологій. У даному науковому дослідженні авторами було аргументовано актуальність фахової підготовки майбутніх висококваліфікованих фахівців до самовдосконалення засобами інформаційних технологій. Дослідницями розглянуто теоретичний аспект поняття «критерії», головні характеристики «показника» та трактування поняття «готовність до самовдосконалення». Визначено й теоретично обґрунтовано основні критерії та показники готовності майбутніх фахівців. Для визначення готовності майбутніх висококваліфікованих фахівців до самовдосконалення засобами інформаційних технологій було виокремлено: мотиваційний, особистісно-розвиваючий та рефлексивно-регулюючий критерії. Кожен з них включає сукупність показників, що розкривають зміст і надають характеристику готовності майбутнього фахівця до самовдосконалення з використанням інформаційних технологій.

Задля встановлення та підтвердження гіпотези дослідження й апробації запропонованих критеріїв та показників готовності до самовдосконалення була проведена дослідно-експериментальна робота, яка включала чотири етапи науково-педагогічного пошуку: підготовчий, констатувальний, формальний та підсумковий. Загальна кількість учасників, котрі приймали участь у формульованому етапі дослідження, становила 84 особи з трьох закладів вищої освіти України з напрямками підготовки кадрів різних спеціальностей: «Правоохоронна діяльність», «Медицина», «Педагогіка».

Ключові слова: самовдосконалення, майбутній висококваліфікований фахівець, інформаційні технології, критерії, показники готовності до самовдосконалення засобами інформаційних технологій.

Dudina Oksana Valeriivna PhD in Pedagogical Sciences, Lecturer of the Department of Languages and Humanities № 1, Donetsk National Medical University, Kropyvnytskyi, <https://orcid.org/0000-0003-0405-5837>

Haborets Olha Andriivna PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Operational-search Activities and Information Security of Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, <https://orcid.org/0000-0001-7791-6795>

Lunhol Olha Mykolayivna PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Operational-search Activities and Information Security of Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, <https://orcid.org/0000-0001-8128-0072>

CRITERIA AND INDICATORS OF READINESS OF FUTURE HIGHLY QUALIFIED SPECIALISTS FOR SELF-IMPROVEMENT USING INFORMATION TECHNOLOGIES

Abstract. The constant development of the latest technologies shows the need to modernize the higher education system, and as a result, an acute problem arises in the search for new ways to improve the quality of training future specialists and the presence of students' internal motivation to constantly improve their professional qualities, that is, the need for self-improvement by means of information technologies. In the scientific work, the authors argue the relevance of professional training of future highly qualified specialists for self-improvement by means of information technologies. The researchers considered the theoretical aspect of the concept of "criteria", the main characteristics of the "indicator" and the interpretation of the concept of "readiness for self-improvement". The main criteria and indicators of the readiness of future specialists have been defined and theoretically

substantiated. For determining the readiness of future highly qualified specialists for self-improvement by means of information technologies, the following criteria were distinguished: motivational, personal-developing and reflexive-regulatory criteria. Each of them includes a set of indicators that reveal the content and characterize the future specialist's readiness for self-improvement using information technologies. In order to establish and confirm the research hypothesis and test the proposed criteria and indicators of readiness for self-improvement, research and experimental work was conducted, which included four stages of scientific and pedagogical research: preparatory, ascertaining, formal and final. The total number of participants who took part in the formative stage of the research was 84 people from three institutions of higher education of Ukraine with areas of personnel training in various specialties: "Law enforcement", "Medicine", "Pedagogy".

Keywords: self-improvement, future highly qualified specialist, information technologies, criteria, indicators of readiness for self-improvement by means of information technologies.

Постановка проблеми. Система вищої освіти в Україні спрямована, насамперед, на забезпечення фундаментальної, наукової, загальнокультурної, фахової та практичної підготовки висококваліфікованих фахівців, які здатні самостійно отримувати нові знання, логічно й творчо мислити, об'єктивно оцінювати результати своєї діяльності, спираючись на аналіз і синтез прийнятих професійних рішень та відповідати викликам часу. Показниками ефективності такої підготовки є формування у майбутніх фахівців ряду здібностей, наприклад, здатність до професійної самореалізації, мотивації до саморозвитку, самовдосконалення, здатність до використання сучасних інформаційних технологій (ІТ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему визначення критеріїв та показників сформованості умінь і навичок розв'язувало багато науковців, зокрема О. Бабаян, О. Діденко, Л. Дудікова, Ю. Карпенко, І. Кривенко, Е. Луговська, О. Луцький, Т. Лупиніс, М. Мазурок, О. Моренко, Ю. Остраус, Н. Плахотнюк, Н. Попова, С. Решетник, О. Скрипченко, М. Сідун, В. Фотинюк та інші.

Деякі дотичні до нашого дослідження педагогічні проблеми вже розглядали вітчизняні вчені з різних аспектів. До таких публікацій належать роботи Л. Дудікової (визначено критерії, показники та рівні готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення), Н. Єрмакової (обґрунтовано критерії сформованості фізичної компетентності), Е. Луговської (наведено критерії, показники, рівні та методики діагностики сформованості фахової компетентності техніків-механіків), Т. Лупиніс (обґрунтовано рівні сформованості інформаційної компетентності), О. Моренко (виокремлено критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх соціальних

працівників до професійного самовдосконалення), В. Фотинюк (визначено критерії сформованості професійно-прикладної фізичної підготовленості інженерів-механіків авіаційної галузі).

Однак, як показує аналіз наукових розвідок, на сьогодні немає чітко визначених підходів до виокремлення критеріїв та показників готовності майбутніх висококваліфікованих фахівців до самовдосконалення саме засобами інформаційних технологій, що, безпосередньо, і є **метою** нашої статті.

Виклад основного матеріалу. Характеристика критерію безпосередньо залежить від об'єкта дослідження, внаслідок чого моніторинг може розглядатися як методологічний інструмент управління якістю освіти та як засіб, який необхідний для вибору стратегії розвитку професійної підготовки, базис для оцінки реального рівня освітніх досягнень майбутніх фахівців.

Визначення критеріїв – це одне із складних завдань педагогічної науки. У психолого-педагогічних дослідженнях для кількісної оцінки сформованості або розвитку якостей, умінь, навичок, компетентностей, підготовленості обґрунтовується доцільність використання різних критеріїв. Критерій – це ознака, на основі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація; мірило оцінки. У тлумачному словнику зазначається, що поняття «критерій» трактується в таких значеннях як: «еталон», «мірило», «оцінка», «судження», «ознака достовірності або умови», «сукупність ознак», «підстава для оцінки або визначення чогось». Питання критеріїв пов'язані із заходами підвищення ефективності професійної діяльності. Це питання про те, які параметри даного процесу необхідно вимірювати. Водночас вони є актуальними і щодо визначення якості професійної діяльності [1].

Розглядаючи теоретичний аспект проблеми критеріїв, науковці з різних сторін підходять до розуміння поняття «критерій». Його визначають як «рівень», «показник», «параметр», «ознаку». У педагогічній літературі поняття «критерій» розглядається як найзагальніша сутнісна ознака, на основі якої здійснюють порівняння реальних педагогічних явищ, при цьому ступінь вияву, визначеність якого виражається в конкретних показниках, які характеризуються рядом ознак.

Досить цікавим і найбільш повноцінним є визначення дослідниці А. Семенової [2], де критерії класифікують таким чином: інтегральні критерій як оцінка загального стану явища або процесу; часткові критерії як оцінка складників явища або процесу; одиничні критерії як оцінка окремих сторін явища або процесу [1]. У своєму науковому доробку О. Семеніхіна [3] пропонує систему критеріїв та показників: мотиваційний (показники – інтерес, мотивація), технологічний (показники – операційні вміння й професійні навички), аналітичний (показники – здатність до самоаналізу та здатність до самовдосконалення) та теоретичний (показники – повнота знань, глибина

знань і системність знань). А. Федорчук вважає, що стійка готовність формується внаслідок єдності наступних критеріїв: особистісний (мотиваційний, ціннісний, творчо-особистісний, результативно-рефлексивний) та процесуальний (діяльнісний, інформаційний). Інакше кажучи, – це готовність до мотивації, що містить інтерес до діяльності, почуття відповідальності, упевненість в успіху, потребу в виконанні завдань педагогічної діяльності на високому професійному рівні, відповідно, з іншого, – професійні знання, уміння, навички та засоби педагогічної діяльності, що становлять основний інструментарій вчителя [4].

Як бачимо, для будь-якого критерію характерна наявність показників, які відображають найбільш важливі стійкі властивості об'єкта, що забезпечують його існування. Головними характеристиками «показника» є конкретність, що дозволяє розглядати його як більш частковий стосовно критерію, і діагностичність, що дозволяє йому бути доступним для спостереження й обліку. Показникам відводиться важлива роль у діагностуванні, а саме, завдяки їм ми маємо можливість судити про розвиток явища, що вивчається. Таким чином, показник – це свідчення, доказ, ознака, завдяки яким можна оцінити досягнення у розвитку процесу чи явища, які вивчаються.

Науковець Г. Гаврілова розуміє готовність до професійної діяльності як стрижньову інтеграційну якість особистості, що означає потребу й уміння фахівця приймати, реалізовувати обґрунтовані рішення і нести за них відповідальність. Тобто, аналіз готовності до професійної діяльності в межах першого підходу наголошує на суб'єктності цього процесу, допомагає визначитися в компонентах структури. Характерним для другого підходу є готовність до професійної діяльності сукупністю спеціальних знань, умінь і навичок, що зумовлюють здатність виконувати певну діяльність на достатньо високому рівні. Цей підхід підкреслює зв'язок особистісного й діяльнісного аспектів готовності до професійної діяльності, звертається увага на творчий характер діяльності, на зумовленість здатності діяти на рівні майстерності й професійної компетентності.

Найбільш дієвим і повноцінним вважаємо третій підхід, який охоплює в собі два попередніх – представлений у працях Б. Ананьева. Готовність до професійної діяльності визначена як особливий стан особистості, що проявляється у внутрішньому настрої на певну професійну поведінку, установкою на активну й ефективну професійну діяльність. Складовими такого стану вважають мотиваційний, пізнавальний, емоційний, вольовий, процесуальний компоненти. У психологічній і педагогічній літературі переважають праці, що стосуються самовдосконалення вчителя. Так, наприклад, С. Скворцова під готовністю до професійного самовдосконалення розуміє особливий особистісний стан, що припускає наявність у студента

мотиваційно-ціннісного ставлення до майбутньої професійно-педагогічної діяльності, з одного боку, і, з іншого, – діяльності із самовдосконалення в ній як необхідної умови просування в професії. Структуру готовності вчена вбачає як мотиваційний, когнітивний і вольовий компоненти. Основні трактування поняття «готовність до самовдосконалення» знайшло своє відображення в дослідженнях багатьох вчених. Ось, наприклад, В. Квас [5] вважає її як інтегративну особистісну властивість майбутнього вчителя, що характеризується наявністю системи професійно-педагогічних знань і вмінь, сформованих самоосвітніх і самовиховних умінь, професійної самосвідомості, переконаності в соціальній та особистісній значущості професійного самовдосконалення. Л. Дудікова [6] – як інтегративна особистісна властивість, яка характеризується системою фахових знань і вмінь, сформованих самоосвітніх і самовиховних умінь, професійної самосвідомості, переконаності в соціальній та особистій значущості професійного самовдосконалення, прагненні до нового і бажанні стати висококваліфікованим фахівцем. С. Хатунцева [7] «готовність до самовдосконалення» обґрунтовує як складне інтегроване, динамічне утворення особистості має структурні й функціональні компоненти та передбачає оволодіння майбутнім фахівцем знаннями про самоосвіту, саморозвиток і самовиховання. Натомість Т. Шестакова [8] переконана, що це цілісне відносно стійке особистісне утворення становить собою сукупність тісно взаємопов'язаних особистісних мотиваційно-ціннісних, когнітивно-інтелектуальних та операційно-діяльнісних детермінант неперервного професійного зростання особистості, які забезпечують оптимальну реалізацію самоосвіти, самовиховання, самоактуалізації та самоменеджменту в професійній діяльності фахівця.

Отже, аналіз та узагальнення всього вище розглянутого, дає нам можливість зробити висновок, що готовність майбутніх фахівців до розвитку самовдосконалення засобами інформаційних технологій є особливим особистісним станом, що передбачає: наявність у студента мотиваційно-ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, прагнення до постійного поглиблення фахових знань і вмінь засобами інформаційних технологій; володіння методами й технологіями самовдосконалення; розвиненість навичок самоосвіти; спрямованість на вдосконалення індивідуальних якостей, необхідних у професійній діяльності, що дасть змогу бути конкурентоспроможним в обраній сфері.

При виборі критеріїв готовності майбутніх висококваліфікованих фахівців до розвитку самовдосконалення засобами ІТ, нами було враховано проведений аналіз науково-педагогічної літератури та відповідей студентів різних спеціальностей при проходженні анкетування (опитувальника) у вигляді Google-форми (<https://forms.gle/vRMmsGezaTDx2uub9>) і, в свою чергу.

виділено такі основні критерії: мотиваційний, особистісно-розвиваючий, рефлексивно-регулюючий (представлено у таблиці 1).

Таблиця 1.

Критерії та показники готовності майбутніх висококваліфікованих фахівців до самовдосконалення засобами інформаційних технологій

Критерії	Показники
мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> – інтерес до майбутньої професії, прагнення стати професіоналом у своїй сфері; – усвідомлення особистісного сенсу й значущості в безперервному самовдосконаленні засобами ІТ; – співвідношення між внутрішніми та зовнішніми мотивами розвитку самовдосконалення, виразність мотивів діяльності із застосуванням сучасних ІТ, рівень професійної спрямованості; – потреба в досягненні позитивних результатів у навчанні та практичній професійній діяльності; – наявність морально-етичних якостей, культура спілкування; цінність людського життя.
особистісно-розвиваючий	<ul style="list-style-type: none"> – адекватність самооцінки своєї діяльності; – уміння здійснювати самоаналіз, самоконтроль і самооцінку результатів діяльності із самовдосконалення з використанням інформаційних технологій; – вияв вольових якостей, зокрема наполегливості, дисциплінованості в процесі виконання навчальних завдань та досягнення цілей самовдосконалення засобами ІТ; – сформованість професійно важливих і необхідних для здійснення професійної діяльності якостей.

рефлексивно-
регулюючий

- здатність до рефлексії;
- вияв наполегливості в процесі виконання поставлених завдань та досягнення цілей самовдосконалення;
- сформовані вміння здійснювати контрольню-оцінювальну діяльність, спрямовану на себе;
- уміння усвідомлювати й співвідносити свої можливості з соціальними вимогами;
- наполегливість, упевненість в собі, самоорганізація наявності інтелектуальної працездатності, творчого потенціалу та здатності до самопримусу.

З метою встановлення та підтвердження гіпотези дослідження й апробації запропонованих критеріїв та показників готовності до самовдосконалення майбутніх фахівців засобами інформаційних технологій була проведена дослідно-експериментальна робота, яка включала чотири етапи науково-педагогічного пошуку: підготовчий, констатувальний, формальний та підсумковий.

На початку експериментального дослідження було виділені контрольна (КГ) та експериментальна (ЕГ) групи. Загальна кількість учасників котрі приймали участь у формульованому етапі дослідження, становила 84 особи з трьох різних закладів вищої освіти України з напрямками підготовки кадрів у галузі «Правоохоронна діяльність», «Медицина», «Педагогіка».

Порівняно із формульованим зрізом, підсумковий зріз продемонстрував таку позитивну динаміку: за мотиваційним критерієм кількість студентів з творчим рівнем розвитку самовдосконалення засобами ІТ в експериментальній групі зросла на 8,7 %, когнітивним – 8,9 %, особистісно-розвиваючий – 9,4 %, рефлексивно-регулюючим – 9,6 %. Узагальнюючи вище наведені результати зрізів, можемо констатувати, що в середньому 9,2 % студентів експериментальних груп даних університетів мають творчий рівень розвитку самовдосконалення засобами ІТ, що ще раз підтверджує висунуту нами гіпотезу про розробку визначених критеріїв в процесі фахової підготовки у закладах вищої освіти.

Висновки. Отже, теоретично та експериментально обґрунтовано критерії та показники готовності, що дає можливість вести мову про певний

ступінь сформованості самовдосконалення майбутніх висококваліфікованих фахівців засобами ІТ. А отже, отримані результати оцінювання за представленими критеріями, які виступають своєрідним еталоном для визначення ефективної моделі навчального процесу, допоможуть скоригувати процес формування самовдосконалення здобувачів засобами інформаційних технологій.

Література:

1. Габорець О. А. Критерії, показники та рівні готовності майбутніх лікарів до самовдосконалення засобами інформаційних технологій / О. А. Габорець // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. – Вип. 68. – С. 44–47.
2. Семенова А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів : монографія / А. В. Семенова. – Одеса : Юридична література, 2009. – 504 с.
3. Семеніхіна О.В. Теорія і практика формування професійної готовності майбутніх учителів математики до використання засобів комп'ютерної візуалізації математичних знань: автореф. дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.04. Слов'янськ: Донбаський державний педагогічний університет, 2017. 40 с.
4. Федорчук А. Л. Критерії та показники готовності майбутнього вчителя інформатики до роботи в класах фізико-математичного профілю. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки, 2015. Вип. 130. С. 223–227.
5. Квас В. М. Проблема формування готовності майбутніх учителів до професійного самовдосконалення. Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки – 141, 2, 2015. С. 120–123.
6. Дудікова Л. В. Формування готовності до професійного самовдосконалення у майбутніх лікарів: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л. В. Дудікова. – Вінниця, 2011. – 23 с.
7. Хатунцева С. М. Самовдосконалення як чинник розвитку професіоналізму майбутніх учителів / С. М. Хатунцева // Педагогіка та психологія. - 2016. - Вип. 54. - С. 212-222.
8. Шестакова Т.В. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення : Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. — К., 2006. — 20 с.

References:

1. Haborets, O. A. (2019). Kryterii, pokaznyky ta rivni hotovnosti maibutnikh likariv do samovdoskonalennia zasobamy informatsiinykh tekhnolohii [Criteria, indicators and levels of readiness of future physicians for self-improvement by means of information technologies]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov*, 68, 44–47 [in Ukrainian].
2. Semenova, A. V. (2009). *Paradyhmalne modeliuвання u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv* [Paradigmatic modeling in the professional training of future teachers]. Odesa: Yurydychna literatura [in Ukrainian].
3. Semenikhina, O. V. (2017). *Teoriia i praktyka formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnikh uchyteliv matematyky do vykorystannia zasobiv komp'uternoї vizualizatsii matematychnykh znan* [Theory and practice of forming the professional readiness of future mathematics teachers to use computer visualization of mathematical knowledge]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Sloviansk: Donbas State Pedagogical University [in Ukrainian].

4. Fedorchuk, A. L. (2015). Kryterii ta pokaznyky hotovnosti maibutnoho vchytelia informatyky do roboty v klasakh fizyko-matematychnoho profiliiu [Criteria and indicators of the readiness of the future computer science teacher to work in physical and mathematical classes]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu – Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University*, 130, 223–227 [in Ukrainian].

5. Kvas, V. M. (2015). Problema formuvannya gotovnosti majbutnih uchiteliv do profesijnogo samovdoskonalennya [The problem of forming the readiness of future teachers for professional selfimprovement]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Vynnychenko – Scientific notes of the Kirovohrad State Pedagogical University named after V. Vynnychenko*, 141, 120–123 [in Ukrainian].

6. Dudikova, L. V. (2011). Formuvannia hotovnosti do profesiinoho samovdoskonalennia u maibutnikh likariv [Formation of readiness for professional self-improvement in future doctors]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].

7. Khatuntseva, S. M. (2016). Samovdoskonalennia yak chynnyk rozvytku profesionalizmu maibutnikh uchyteliv [Self-improvement as a factor in the development of professionalism of future teachers]. *Pedahohika ta psykhohiia – Pedagogy and psychology*, 54, 212–222 [in Ukrainian].

8. Shestakova, T. V. (2006). Formuvannia hotovnosti maibutnikh pedahohiv do profesiinoho samovdoskonalennia [Formation of readiness of future teachers for professional self-improvement]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].